
== *Silvana Marić* ==

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

ssilvana@gmail.com

UDK 316.75(497.1):81'373.21

Stručni članak

UTJECAJ IDEOLOGIJE U SFRJ NA KREIRANJE JAVNOGA PROSTORA

Sažetak

Ovaj rad želi prikazati kako su jezik, ideologija i prostor neizostavno povezani. S promjenama političkih sustava kroz povijest dolazilo je i do promjena naziva gradova, ulica, trgova, imena tvornica itd. Kultura sjećanja koja je postojala u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji iskazivala je poštovanje samo prema žrtvama narodnooslobodilačke borbe dok se isto to poštovanje nije iskazivalo prema drugim žrtvama. Slavljenje praznika koji su vezani uz komunistički sustav i dodjeljivanje imena gradovima, trgovima, ulicama, tvornicama prema narodnooslobodilačkim borcima stvara osjećaj prisutnosti službene ideologije u svakodnevici društvenoga života. Ideološki utjecaj na sve segmente društva bio je isprepletan tako da su veoma često određene tvornice, gradovi, športski klubovi, škole, spomenici i drugi materijalni i nematerijalni oblici nosili imena narodnooslobodilačkih boraca i pripadnika Komunističke partije, a sve pod parolom bratstva, jedinstva, slobode, radnika, budućnosti, napretka itd. S raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije dolazi do promjene tih naziva u onoj mjeri koliko je određeno društvo spremno prihvatiti promjenu određene ideologije, vrijednosti, političkoga sustava, a time i promjenu naziva gradova, ulica, tvornica i datuma obilježavanja državnih praznika.

Glavne riječi: komunistička ideologija, narodnooslobodilački borci, Tito, gradovi, državni praznici, tvornice

THE INFLUENCE OF IDEOLOGY ON THE CONSTRUCTION OF PUBLIC SPACE IN THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA

Abstract

This paper aims to show that language, ideology and space are inextricably linked. Historically, the changes in political systems brought about modifications in the names of cities, streets, squares, factories etc. In the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, only the victims of the National Liberation War were remembered, while the same respect was not extended towards other victims. Celebrating holidays connected to the communist system and naming

cities, squares, streets and factories after the National Liberation War heroes makes official ideology present in everyday life. As ideology influenced all segments of the society, certain factories, cities, sport clubs, schools, monuments and other material and non-material entities carried the names of the National Liberation War heroes or members of the Communist party under the motto of “brotherhood, unity, liberty, workers, future, progress” and the like. Following the breakup of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, these names started to change. The modifications largely depended on the society’s willingness to accept the change of ideology, values and political system which entails modifications in the names of cities, streets, factories and dates of public holidays.

Key words: communist ideology, National Liberation War heroes, Tito, cities, public holidays, factories

Uvod

S promjenama političkih sustava i ideologija u povijesti dolazi do promjena u nazivima materijalnih i nematerijalnih objekata unutar određenoga prostora i vremena. Vezanost prostora, ideologije, jezika i sjećanja temelj je proučavanju naziva gradova i tvornica te datuma obilježavanja praznika na prostoru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Određivanje imena gradovima, školama, ulicama, tvrtkama... određuje političko i simboličko „vlasništvo“ nad društvenim prostorom i vrijednostima na kojima se temelji. Javni je prostor oblikovan ideologijom vladajućih elita. Dugogodišnji utjecaj komunističke ideologije na javni prostor SFRJ ogleda se u nazivima gradova, trgova, ulica, tvrtki... te u određivanju datuma državnih i republičkih praznika itd. S promjenama na političkoj sceni dolazi do promjena i u nazivima materijalnih i nematerijalnih oblika društvenoga prostora.

Promjene u bilo kojem političkom sustavu nisu jezične prirode, nego ideološke i vrijednosne. Odnos ideologije prema određenim osobama i datumima koji se koriste za nazive gradova, ulica, mostova, trgova, državnih praznika veže se za uspjehe i pobjede primjerice tijekom ratova.

Rad se bavi nazivima gradova, tvrtki i obilježavanjem ključnih državnih i republičkih praznika što je bilo u funkciji vladajuće ideologije. Primjerima koje ćemo navesti nastojat ćemo prikazati kako je davanjem imena gradovima, tvornicama i drugim objektima, kao i određivanjem datuma državnih i republičkih praznika, ideologija prožimala sve segmente društva.

1. Jezik, prostor i ideologija

Ideološki utjecaj na jezik i prostor veoma je velik. Svi politički sustavi nose određene elemente ideologije. Poslije pada jednoga sustava dolazi do stvaranja novoga, a to uključuje i ideološki zaokret. S novom ideologijom dolazi i do prenamjene prostora i jezičnih promjena. Uklanjaju se spomenici, stavljaju se novi spomenici, skulpture, biste, mijenjaju se nazivi gradova, trgova, ulica, društava, tvrtki, jezičnih izraza, a sve zbog promicanja novih vrijednosti. Ovaj prijelaz posebno je vidljiv u procesu odbacivanja komunističkoga sustava i pripadajuće mu ideologije, što i jest fokus ovoga rada.

Samo s usklađenošću nazivlja prostora s ideologijom može se osigurati opstanak političkoga sustava, smatrali su pobornici komunističkih svjetonazora. Prostor emitira određen ideološko simbolički sadržaj koji je u njega utkan, a cilj je društvenih znanosti dekodirati te sadržaje i pokazati usklađenost simboličkog i pojavnog aspekta društvenoga prostora. Bez povezivanja prostora i povijesti znanost ne može doći do otkrića društvenih veza unutar jedne uže ili šire povijesne cjeline. Republike bivše Jugoslavije imale su različitu etničku, kulturnu, običajnu strukturu stanovništva, a vladajuća je ideologija kao cilj imala građenje nove političke zajednice koja će imati zajedničke vrijednosti i političke ciljeve.

„Geografija je važna i to ne iz pojednostavljenog i odveć rabljenog razloga što se sve zbiva u prostoru, nego zbog toga jer gdje se nešto zbiva ima kritičnu težinu u spoznavanju kako se i zašto to događa.“¹ Prostor nije više samo fizičko mjesto, nego ima i druga značenja koja se često usklađuju s vladajućim svjetonazorima određene ideologije. Isto tako jezik nije samo način sporazumijevanja, nego i simbolično prenošenje poruka ciljanim skupinama. Jezični nazivi gradova, ulica, trgova, spomenika, društava, tvrtki... samo su preslika poruka vladajuće ideologije.

Preimenovanje gradova, ulica, trgova, društava, tvrtki nije bilo isključivo ideološke naravi. Povijesno naslijeđe nastoji se redefinirati brisanjem naziva gradovima, ulicama, trgovima po istaknutim osobama od svevremenskoga nacionalnoga značenja. Pisci, književnici, znanstvenici, izumitelji i brojne druge osobe koje su doprinijele kulturnom i društvenom razvoju ili koje su obilježile određeno razdoblje nacionalne skupine stavljeni su u drugi plan. Po njima je dobio ime veoma mali broj gradova, ulica, trgova, društava i većinom su bili smješteni izvan središta zbivanja (središta gradova, regija). Izniman značaj u društvenome prostoru dobile su osobe određene prema ideološkim kriterijima vladajuće elite.

¹ Stipe GRGAS, „O zaokretu ka prostoru“, *Filozofska istraživanja*, Zagreb, god. XXXII., 2012., br. 1., str. 170.

2. Utjecaj komunističke ideologije na jezično nazivlje materijalnih i nematerijalnih oblika i obilježavanje praznika u SFRJ

Kroz razdoblje Titove Jugoslavije došlo je do ideološkoga odabira riječi koje su se upotrebljavale unutar komunističko-socijalističkoga sustava i za nazive gradova, ulica, trgova, poduzeća, športskih klubova, kulturnih društava.

Ideološki utjecaj političkih struktura u bivšoj Jugoslaviji vidljiv je na svim područjima od zemljopisnih naziva, naziva tvrtki, kulturnih naziva do naziva športskih klubova, što ukazuje da je ideologija prožimala sve segmente društva. Raspad komunističkoga sustava doveo je i do promjena tih naziva, ali i zaborava simboličkih sadržaja koji su im stajali u temelju. Koliko je snažan bio ideološki utjecaj pokazuje i to da je svaka od republika u Jugoslaviji imala najmanje jedan grad koji je u svome imenu nosio ime predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita ili, primjerice, istoi-menu ulicu u svakome gradu.

Većina ulica i trgova poslije Drugoga svjetskog rata dobila je nazive prema antifašističkim borcima ili borcima narodnooslobodilačke borbe jer su se partizanski „uspjesi“ obilježavali kao antifašističke pobjede. Svi oni koji su u bili u drugim vojnim formacijama nisu imali pravo na bilo kakvo nazivlje. No, osim njih čak su i istaknuti pjesnici, slikari, znanstvenici koji nisu bili sljedbenici vladajuće ideologije bili isključeni iz javnoga, a time i iz društvenoga prostora.

Premda nam je s onomastičke strane motiv imenovanja nebitan, sa sociolingvističkoga stajališta ova imenovanja pokazuju odnos određenoga društvenoga sloja prema nekim njegovim pojedincima: odnos počasti i sjećanja na njih i njihove zasluge u kulturnom i društvenom životu nacije. Nosioći imena su pali borci, političari, ali najvećim dijelom nacionalni kulturni pregaoci iz bliže i dalje prošlosti. Taj izbor u odabiru baš takvih imena ne začuđuje s obzirom na društvenu grupaciju koja sudjeluje u imenovanju baš takvih vrsta ustanova. Imenovanja ove vrste organizirano su djelovanje jedne društvene grupacije, koja ovdje svjesno utječe na određeni, ne bilo kakav, razvoj jednoga jezičnoga segmenta svojega socijalnog idioma.²

Sjećanje na ideološki sustav bivše Jugoslavije vodi u otpor prema promjeni naziva gradova, ulica, trgova, športskih klubova i organizacija, kulturnih spomenika itd. Nemirenje s raspadom komunističkoga sustava i demokratskom osudom te ideologije javlja se velik jaz između onih osoba koje su odrasle u tom sustavu; koje nakon raspada komunističkog sustava i te ideologije nisu prihvatile nove demokratske vrijednosti i nove obrasce ponašanja.

Ritualna dimenzija odnosi se na ritualne prakse kojima se prostor označava i time povezuje s određenim događajem iz prošlosti, uklopljenim u šire shvaćanje povijesnoga događanja, ili s određenom tradicijom. Prostor tako postaje jedan od ključnih elemenata samog obilježavanja,

² Vida BARAC-GRUM, „Ime u jezičnom i društvenom kontekstu“, *Rasprave - časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, god. XIV, 1988., br. 1., str. 35. – 36.

te se smatra da obilježavanje upravo na tom prostoru ispunjava svoju pravu svrhu. Nakon ratnih stradanja naročito su prisutni rituali kojima se podsjeća na važne događaje i važne datume iz prethodnih ratnih događanja, međutim oni nisu jedini oblik ritualnog izvođenja, budući da se kroz ritualnu reinterpretaciju prostora javlja potreba i za drugim oblicima rituala koji bi homogenizirali grupu podsjećajući je na njenu tradiciju.³

Nakon raspada komunističkoga sustava u istočnoeuropskim zemljama došlo je do sustavnog uništavanja simbola te ideologije. U Hrvatskoj i BiH također je došlo do promjene naziva gradova, ulica, trgova s ideološkim predznakom komunističkoga sustava, ali i to je uslijedilo kao posljedica vraćanja temeljnim vrijednostima nacionalnoga i kulturnoga identiteta.

Ono što potvrđuje ideološko-političke odrednice komunističkoga nazivlja jest to što su gradovi, trgovi, ulice, kulturna društva dobivali nazive najčešće prema političarima i revolucionarima. Ti političari i revolucionari većinom nisu pripadali tom području, nego su dolazili iz drugih republika bivše Jugoslavije čime se još više željelo potvrditi bratstvo i jedinstvo među narodima u bivšoj Jugoslaviji, pri čemu su zanemarivana imena znamenitih osoba iz određenoga područja koja su tu uvelike nečemu doprinijela.

Svaki pokušaj davanja naziva gradovima, ulicama, trgovima prema znamenitim povijesnim osobama određenoga kraja, najčešće hrvatskoga, unaprijed je osuđen na propast jer sve su se odluke na kraju donosile unutar Komunističke partije. Sve vrijeme od 1945. godine pa do 90-e godine prošloga stoljeća je vrijeme u kojem je komunistička ideologija na pobjedi u Drugome svjetskom ratu izgradila kulturu kolektivnoga sjećanja. Vrijednosni je sustav građen na različitim doživljavanjem ratnih događanja.

Sve vreme postojanja Jugoslavije vojničke žrtve obeležavaju se praznicima (Dan borca 4. juli, Dan Armije 22. decembar, Dan ustanka...), brojnim spomenicima, po njima se imenuju škole, ulice, a to doprinosi jačanju pozicije države i njenih institucija. Žrtve palih sovjetskih vojnika se glorifikuju (na primer imenovanje centralnih beogradskih ulica), čime se afirmiše savezništvo sa tadašnjim SSSR-om i novi socijalistički sistem vrednosti. Isticanje martirstva partizanske žrtve položene na „oltar revolucije” snažilo je predstavu autohtonosti oslobodilačke borbe i kreiralo transcendentni okvir socijalizma.⁴

³ Mateo ŽANIĆ, „Konstrukcija poslijeratnog prostora: simbolička izgradnja Vukovara“, *Polemos*, Zagreb, god. XI., 2008., br. 22., str. 32.

⁴ Usp. Darko KARAČIĆ – Nataša BANJAGLEV – Tamara GOVEDARICA, *Revizija prošlosti*, Sarajevo, 2012., str. 182., citirano prema: Olga MANOJLOVIĆ-PINTAR – Aleksandar IGNJATOVIĆ, „Prostori selektovanih memorija: Staro sajmište u Beogradu i sećanje na drugi svetski rat“, Sulejman BOSTO – Tihomir ČIPEK – Olivera MILOSAVLJEVIĆ (ur.), *Kultura sjećanja: 1941.*, Zagreb, 2008., str. 97. – 98.

Primjerice prema knjizi *Revizija sjećanja*, komunisti su za 48 sati promijenili nazive 160 ulica.⁵

3. Nazivi gradova prema Josipu Brozu Titu, narodno-oslobodilačkim borcima i članovima Komunističke partije

Svaka je republika u bivšoj Jugoslaviji imala jedan grad koji je nazvan prema tadašnjem predsjedniku Jugoslavije Josipu Brozu Titu⁶. Osim gradova, po Titu su nazivane i brojne ulice, trgovi, udruženja. Kult ličnosti⁷ bio je znakovit i za Jugoslaviju jer se lik i djelo Josipa Broza Tita uzdigao do „nepogriješivosti“ političkoga vođe i osobe koja se poštuje kao neka religijska osobnost. Za vrijeme njegove vladavine u SFRJ njegovan je kult ličnosti i kroz razne vidove manifestacije koje su održavane u njegovu čast. Kult ličnosti bio je svojstven raznim ideologijama, od fašizma (Benito Mussolini), nacizma (Adolf Hitler) do komunizma (Josip Broz Tito, Lenjin, Staljin). Karakteristike koje su svojstvene kultu ličnosti vidljive su u stavu da je „vođa“ iznad svih ostalih državljana, da je nepogriješiv, zatim u pretjeranu isticanju njegovih slika (fotografija) u svim društvenim ustanovama, na plakatima, u novinama, časopisima, u imenovanju ključnih cjelina prostora prema „vođi“, u zatvaranju protivnika određenog političkog sustava (ubojstva, mučenja, progonstva, suđenja bez dokaza), a školski materijali obiluju tekstovima koji se odnose na život „vođe“ itd.⁸

3.1. Korenica – Titova Korenica (Hrvatska)

Korenica je grad smješten u Lici u Hrvatskoj. Kroz mjesto prolazi rijeka Korenica pa je vjerojatno grad po njoj dobio ime. Grad je 1945. godine preimenovan u Titovu Korenicu da bi naziv Korenica bio vraćen tek 1997. godine.

U Narodnim je novinama 15. listopada 1945. objavljena Odluka o promjeni naziva Korenica u Titova Korenica koja glasi: Narod koreničkog kotara u više navrata jasno je izrazio svoju volju da se mjesto Korenica prozove „Titova Korenica“, pa je narod tako već i zove, htijući time dati vidnog znaka svoje ljubavi i zahvalnosti velikom vođi oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. S obzirom na prednje, a na osnovu jasno izražene volje naroda ODLUČUJEM da se mjesto Korenica istoimenog kotara, Okruga ličkog prozove „Titova Korenica“. Ministarstvo

⁵ Usp. *isto*, str. 189.

⁶ Tito je za života dobio četiri svoja grada, odnosno njegovo je ime kao prefiks bilo sadržano u nazivima gradova dok je poslije smrti dobio još četiri grada. Svih šest Republika i dvije autonomne pokrajine imale su grad koji je u nazivu sadržavao prefiks Tito.

⁷ Kult ličnosti prvi put spominje Nikita Hruščov 1956. kao oznaku za vladavinu Josipa Visarionovića Staljina.

⁸ Vidi Dražen NEMET, „Povijesni mitovi o Josipu Brozu Titu kao sredstvo manipulacije narodima na prostoru bivše SFRJ“, *Pre Tempore*, Zagreb, god. III., 2006., br. 3.; Andrijana RABRENOVIĆ, „Politički plakat i kult ličnosti“, *Medianali*, Dubrovnik, god. VII., 2013., br. 13.; Olivera MILOSAVLJEVIĆ, „Otac – genije – ljubimac: Kult vladara – najtrajniji obrazac vaspitavanja dece“, *Žene i deca: 4. Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, Beograd, 2006., br. 23., str. 188. – 291.

unutrašnjih poslova, broj: 7578-1945, Zagreb, dne 5. listopada 1945. Ministar: V. Krstulović (NN br. 44: 1).⁹

3.2. Užice – Titove Užice (Srbija)

Užice su grad smješten u Srbiji. Gradu je u srpnju 1946. promijenjeno ime u Titove Užice¹⁰ da bi tek tijekom 1992. grad vratio staro ime Užice.

3.3. Podgorica – Titograd (Crna Gora)

Podgorica je dobila naziv Titograd za života Josipa Broza Tita, točnije 13. VII. 1946.¹¹ Crna Gora napravila je najveću promjenu u imenu jer nije upotrijebila prefiks nego je promijenila naziv Podgorica u Titograd. Jedini je glavni grad od bivših republika SFRJ koji je dobio ime po Titu, sve su ostale republike izabrale gradove koji su većim dijelom bili industrijska središta, ali nisu bili najveći gradovi u tadašnjim republikama i pokrajinama. Ime Podgorica vraćeno je 1992. godine.

3.4. Veles – Titov Veles (Makedonija)

U Makedoniji, kao jednoj od republika SFRJ, Titov je Veles grad koji nosi naziv po Josipu Brozu. Također je jedan od gradova koji je odmah nakon Drugoga svjetskoga rata promijenio naziv prema predsjedniku tadašnje SFRJ, točnije 11. listopada 1946. „Titov Veles je, posle Skoplja, drugi grad Povardarja. Nalazi se u sredini SR Makedonije, na obje strane Vardara, uz obod Titovoveleške kotline, gde Vardar ulazi u Titovovelešku kotlinu.“¹²

3.5. Kosovska Mitrovica – Titova Mitrovica (Kosovo)

Kosovska Mitrovica je grad smješten na sjeveru Kosova. Do promjene imena grada u Titova Mitrovica dolazi 1981. godine. Sadašnji naziv grada jest Kosovska Mitrovica.

⁹ Ivica MATAIJA, „Promjene imena naselja na hrvatskome području u svjetlu administrativnih određenja od 1860. do 1960. godine“, *Folia onomastica Croatica*, Zagreb, br. 20., 2012., str. 136.

¹⁰ Vidi Jovan MARKOVIĆ, *Gradovi Jugoslavije*, Beograd, 1966., str. 207. - 210.

¹¹ Vidi službenu stranicu grada Podgorice <http://www.podgorica.me/podgorica-kroz-vjekove>, (25. III. 2015.).

¹² J. MARKOVIĆ, *n. dj.*, str. 310.

3.6. Drvar – Titov Drvar (Bosna i Hercegovina)

Grad koji je u Bosni i Hercegovini dobio ime po Josipu Brozu Titu jest Drvar. No za razliku od većine drugih gradova, Drvar je poslije Titove smrti, 1981. godine, dobio naziv Titov Drvar. Drvar se vodio kao grad u kojem je planiran atentat na Tita tijekom njemačke ofenzive 1944. godine.¹³ Ovaj je događaj naveden kao povod da se Drvar preimenuje u Titov Drvar. Drvar se uzima i kao mjesto gdje je došlo do prvoga ustanka naroda BiH. Manje je poznata činjenica da su četnici tijekom Drugoga svjetskoga rata Drvar i okolicu etnički očistili od Hrvata. U Drvaru se nalazi i poznata Titova pećina¹⁴ koja je i nakon 90-ih zadržala taj naziv. Drvaru je vraćen naziv 1991. godine.

3.7. Titov Vrbas (Vojvodina)

Grad je smješten u pokrajini Vojvodini, a naziv Titov Vrbas nosi od 1983. Vojvodina je jedna od dviju autonomnih pokrajina SFRJ koja je ime jednom od svojih gradova dala po Titu. Grad je do 90-ih nosio taj naziv da bi 1991. gradu vraćeno ime Vrbas.

Osim Josipa Broza Tita, po kojem su mnogi gradovi dobili ime, i drugi su borci ili „narodni heroji“ također dobili „svoje“ gradove. Tu možemo istaknuti Edvarda Kardelja, Aleksandra Rankovića, Borisa Kidrića, Đuru Pucara itd.

3.8. Kraljevo – Rankovićevo

Kraljevo¹⁵ je grad u Srbiji kojem je poslije Drugoga svjetskog rata promijenjeno ime u Rankovićevo, po Aleksandru Rankoviću. Aleksandar Ranković bio je potpredsjednik Jugoslavije, predsjednik Odjeljenja za zaštitu naroda (drugi čovjek nakon Tita), sekretar CK KPJ, član Politburoa KPJ, šef Unutarnje državne bezbjednosne agencije, član AVNOJ-a, ministar unutrašnjih poslova SFRJ i član brojnih drugih tijela unutar SFRJ.¹⁶ Kao glavna osoba za tajne službe (OZNA, UDBA) bivše Jugoslavije, Rankovića se smatra odgovornom osobom za brojne zločine koji su počinjeni nad narodima Jugoslavije. O radu tajnih službi dovoljno govori izjava A.

¹³ Usp. Đuro BASLER – Mihailo MALETIĆ, *Lepote i znamenitosti Bosne i Hercegovine*, Beograd, 1961., str. 285.

¹⁴ Usp. *isto*, str. 287.

¹⁵ Vidi „Istorija Kraljeva“, http://www.kraljevo.org/OPSTINA-KRALJEVO-Istorija-Kraljeva_70____lat, (26. III. 2015.).

¹⁶ Vidi Tvrtko JAKOVINA, „Američki komunistički saveznik“, *Zavod za hrvatsku povijest*, Zagreb, god. XXXI., 1998., br. 31., str. 81. – 108.; Goran AKRAP, „Mač i štit u rukama Partije - represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnoga znanja“, *National Security and the Future*, Zagreb, god. XI., 2010., br. 11., str. 165. – 239.; Josip MIHALJEVIĆ, „Kolektivna biografija jugoslavenskog komunističkog rukovodstva Jože Pirjevec, Tito i drugovi“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Zagreb, god. XLIV., 2012., br. 1., str. 484. – 489.

Rankovića prenesena u *Politici* 1951.: „Likvidirali smo 568.000 narodnih neprijatelja, a kroz logore od 1945. do 1951. prošlo je 3,777.776 zatvorenika“¹⁷. Za razliku od E. Kardelja, Aleksandar Ranković nije imao mogućnost da se isto mjesto (Ploče) po njemu zove dva puta jer je već 60-ih godina prošloga stoljeća označen kao „politički negativac“. Aleksandar Ranković je dao ostavku 1966. nakon neslaganja s Josipom Brozom Titom i drugim pripadnicima Komunističke partije (SKJ).

Gradovi Rankovićevo i Kardeljevo nisu dugo ostali pod tim nazivom jer je done-sena odluka prema kojoj se samo prema Titu mogu davati imena gradovima tako da su ta dva grada vratila svoje prethodno ime Ploče i Kraljevo. Ploče će ponovno nakon Kardeljeve smrti jedno vrijeme nositi naziv Kardeljevo.

3.9. Općina Novi Travnik – Pucarevo (BiH)

Naziv Pucarevo dolazi od Đure Pucara, člana Komunističke partije Jugoslavi-je, člana Centralnoga komiteta KPJ, člana Glavnoga štaba Narodnooslobodilačke borbe i Partizanskih odreda Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu, potpredsjednika Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnoga oslobođenja Bosne i Hercegovine, član predsjedništva AVNOJ-a, sekretara Pokrajinskoga komiteta Komunističke par-tije Jugoslavije za BiH, ministra u prvoj Vladi BiH, vršitelja dužnosti predsjednika Prezidija Narodne skupštine BiH itd. On je još jedan od narodnih junaka po kojemu su brojne ulice i tvornice u bivšoj Jugoslaviji dobile ime i samo je jedna u nizu osoba koja je kao član Komunističke partije dobila brojne nazive gradova, ulica, trgova ili spomenika.

3.10. Ivangrad (Crna Gora)

Berane, mjesto u Crnoj Gori, 1949. dobilo je naziv Ivangrad prema Ivanu Milutinoviću.¹⁸ Ivan Milutinović bio je član KPJ, član CK KPJ, član Politbiroa, član Narodnooslobodilačkog partizanskog odreda Jugoslavije, član AVNOJ-a, član NKOJ-a i „narodni heroj“. Gradu Beranu u Crnoj Gori vraćeno je ime 1992.

¹⁷ *Politika*, Beograd, 1. veljače 1951., citirano prema: Tomislav Vuković, „Srpsko-hrvatske informacijske opera-cije protiv Hrvatske“, *Glas koncila*, 4. III. 2012., http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=20058, (26. III. 2015.).

¹⁸ Vidi Pavle LJUMOVIĆ, „Ivan Milutinović Milutin, čovjek i ratnik“, *Montenegrina*, http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/cg_u_2_svj_ratu/pavle_ljumovic_ivan_milutinovic_covjek_i_ratnik.htm, (26. III. 2015.).

3.11. Dimitrovgrad

Caribrod je bio naziv mjesta koje je promijenilo naziv u Dimitrovgrad prema bugarskom komunističkom vođi, a ujedno Titovu suradniku Georgiju Dimitrovu. Mjesto je smješteno na granici između Srbije i Bugarske.

3.12. Petrovgrad – Zrenjanin (Vojvodina)

Grad je dobio naziv po jugoslovenskom kralju Petru te je 1935. grad pod nazivom Veliki Bečkerek u Vojvodini preimenovan u Petrograd. Petrograd će 1946. dobiti naziv Zrenjanin prema Žarku Zrenjaninu.¹⁹ Žarko Zrenjanin je bio partizan i narodni borac Jugoslavije. Jedan je od pokretača narodnooslobodilačke borbe u Vojvodini.

Nisu samo gradovi, trgovi, ulice, spomenici u Jugoslaviji dobili naziv po Josipu Brozu Titu, nego i u drugim svjetskim zemljama, najvećim dijelom zemljama komunističkoga sustava. Titova ulica postoji u Italiji u Napulju, u Indiji u New Delhiju, u Etiopiji u Adis Abebi, na Cipru u Limasolu itd.

Iz naziva gradova koji u prefiksu imaju riječ Tito možemo vidjeti da je grad kao najviša razina prostorne organizacije unutar republika mijenjao ime većim brojem prema Titu, a tek manjim brojem prema drugim njegovim suradnicima i narodnooslobodilačkim borcima. Tito je kao vrhovni poglavar države imao prednost pred ostalim „istaknutim“ osobama iz tadašnjega političkog i vojnog vrha SFRJ.

I druge su komunističke zemlje davale nazive svojim gradovima prema oslobodilačkim borcima i pripadnicima Komunističke partije. To je bila praksa gotovo svih komunističkih zemalja. Poslije raspada Jugoslavije samo su Zrenjanin i Dimitrovgrad u Srbiji zadržali ime, sva ostala mjesta promijenila su svoje nazive.

4. Tvornice

Na tlu Jugoslavije i tvornice su dobivale imena prema osobama iz političkoga i vojnoga života. Posebice se ovo odnosi na veće tvornice, tvornice koje simboliziraju socijalističko gospodarstvo, koje se nalaze u većim gradovima, koje zapošljavaju veći broj radnika itd. Izdvojit ćemo samo neke od njih kojima je tadašnja ideologija odredila naziv prema narodnim borcima ili prema članovima Komunističke partije. Najveći jugoslavenski brendovi nosili su naziv prema političarima i borcima NOB-a.

„Đuro Đaković“ naziv je tvornice koja je u ondašnjoj Jugoslaviji proizvodila vojniu opremu, vlakove, vagone, konstrukcije za mostove, mostove, kombajne, a s radom je nastavila i nakon osnivanja Republike Hrvatske. „Zadatak Tvornice bio je gradnja i popravak vagona i lokomotiva, željezničkih mostova i mosnih konstrukcija,

¹⁹ Usp. J. MARKOVIĆ, *n. dj.*, str. 84. – 85.

fabrikacija strojeva i svakovrsnog saobraćajnog oruđa i opreme, podizanje i tjeranje pomoćne industrije koja je u savezu sa svim tim proizvodima, preuzimanje izgradnje i opreme željeznica, pogon željeznica pod vlastitom upravom ili zajedno s drugima i sl.”²⁰

Ime „Đuro Đaković“ dobila je po političaru, jednom od osnivača Komunističke partije 1919. godine. On je bio i organizacijski tajnik CK KPJ od 1928. do svoje smrti 1929., član Centralnoga partijskog vijeća KPJ, zastupnik KPJ u Ustavotvornoj Skupštini...²¹ Brojne su vojne jedinice nazvane prema Đuri Đakoviću, primjerice tijekom Španjolskoga građanskoga rata jedan je bataljun nosio naziv Đuro Đaković, zatim u Belgiji je tijekom Drugoga svjetskoga rata formirana jedinica od iseljenika s područja Jugoslavije koja je nosila naziv Đuro Đaković. U Brodskom Varešu napravljen je spomen-park Đuro Đaković, a u Zagrebu je 1989. postavljena bista Đure Đakovića itd. Danas imamo tvrtku Đuro Đaković Holding d. o. o., zatim Slobodnu zonu Đuro Đaković, Košarkaški klub Đuro Đaković, školu Đuro Đaković itd.

„Rade Končar“ naziv je za tvornicu u bivšoj Jugoslaviji koja je proizvodila tehnološke aparate. Ime je dobila po Radi Končaru, članu Komunističke partije Jugoslavije, članu CK Komunističke partije Hrvatske, političkom sekretaru KP Hrvatske, članu politbiroa KPJ, po organizatoru ustanka protiv snaga koje su okupirale Jugoslaviju... Proglašen je „narodnim herojem“ Jugoslavije. Nakon njegove smrti velik je broj tvornica i škola dobilo ime po njemu. Tvrtka i danas nosi isti naziv „Končar - elektroindustrija“ i nastavak je prijašnje industrije.

„Boris Kidrič“ bio je naziv tekstilnog kombinata smještena u Zadru, a dobio je naziv prema istaknutu članu KP-a i narodnom borcu Borisu Kidriču. Ovaj tekstilni kombinat postojao je i za vrijeme Domovinskoga rata, a zapošljavao je oko 2.000 ljudi.

Kidrič, Boris, slovenski političar (Beč, 10. IV. 1912. – Beograd, 11. IV. 1953.). Bio je član KP Jugoslavije (KPJ) od 1928. Progonjen i zatvaran, u emigraciji u Beču, Pragu i Parizu. Od 1935. bio je sekretar CK Saveza komunističke omladine Jugoslavije, od 1940. član CK KPJ, organizator antifašističkog pokreta u Sloveniji, tajnik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte od 1941., komesar Glavnoga štaba Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Slovenije, a 5. V. 1945. postao je prvi predsjednik Narodne vlade Slovenije. Od 1946. bio je ministar za industriju u vladi Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), zatim predsjednik Planske komisije i Privrednoga savjeta FNRJ i član Saveznog izvršnog vijeća odgovoran za privredu, a od 1948.

²⁰ „Povijest“, *Đuro Đaković – službena web stranica*, http://www.duro-dakovic.com/o_nama/povijest/default.aspx, (27. III. 2015.).

²¹ Vidi: „Đaković, Đuro“, *Proleksis enciklopedija*, <http://proleksis.lzmk.hr/19000/>, (27. III. 2015.); „O Brodskom Varošu“, *Župa Krista kralja Brodski Varoš – službena web stranica*, <http://www.varosssb-zupa.hr/index-6.html>, (27. III. 2015.); *Slavonski Brod - službena web stranica*, <http://www.slavonski-brod.hr/index.php/component/search/?searchword=%C4%91uro%20%C4%91akovi%C4%87&searchphrase=all&Itemid=3224>, (27. III. 2015.).

član Politbiroa CK KPJ. Bio je vodeći jugoslavenski ekonomski ideolog i jedan od tvoraca prijelaza na sustav radničkoga samoupravljanja.²²

Prema Borisu Kidriču ime su dobili: tvornica stakla u Puli, Kemijski institut u Ljubljani, nagrada Boris Kidrič za tehniku, Institut za nuklearna istraživanja Boris Kidrič u Vinči itd. I grad Kidričevo u Sloveniji dobio je ime u njegovu čast.

Tvornica čokolade i slatkiša koja je danas poznata pod nazivom „Kraš“ nastala je spajanjem manjih tvornica te 1950. postaje Tvornica Josip Kraš prema antifašističkom borcu i voditelju sindikalnog pokreta.²³ Josip Kraš bio je narodnooslobodilački borac, član KP-a, pripadnik sindikalnoga pokreta, član CK KP Hrvatske, član CK KPJ, vođa antifašističke borbe u Hrvatskoj...²⁴

Badel je jedna od najvećih tvornica likera i rafinerija alkohola u bivšoj Jugoslaviji koja je dobila naziv prema Marijanu Badelu. Povijest tvornice seže od 1862. god., no tek poslije Drugoga svjetskoga rata tvornica mijenja naziv u „Marijan Badel“. Današnji je naziv tvornice „Badel 1862 d. d.“²⁵ Ime tvornice potječe od pripadnika Komunističke partije i narodnoga heroja Jugoslavije Marijana Badela. Pripadnik je KP Hrvatske, pripadnik Saveza komunista omladine Jugoslavije, politički komesar, antifašist itd.

„Vlado Bagat“ je tvornica koja je u bivšoj Jugoslaviji (Zadar) proizvodila šivaće strojeve. Tvornica je imala više organizacijskih jedinica koje su diljem Jugoslavije proizvodile razne vrste opreme. Najviše su ostali poznati po proizvodnji šivaćih strojeva koji su nazvani bagaticama. Tvornica je zapošljavala nekoliko tisuća ljudi (procjenjuje se 3.000 do 4.000 ljudi). Ime tvornice „Vlado Bagat“ potječe od antifašističkoga borca, pripadnika KP Hrvatske, političkoga komesara, koji je sudjelovao u osnivanju Mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Proglašen je „narodnim herojem“ 1948. god.²⁶

„Rudi Čajevac“ tvornica je elektroničke opreme i uređaja u Banjoj Luci koja je dobila ime prema jednom od prvih pilota Narodnooslobodilačke vojske i „narodnom heroju“ Rudi Čajevcu. Jugoslavija je izdala i poštansku markicu s njegovim likom. Rudi Čajevac i Franjo Kluz tijekom Drugoga svjetskoga rata s otetim su zrakoplovima prebjegli u partizane.²⁷

²² „Boris Kidrič“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31392>, (27. III. 2015.).

²³ Usp. „Povijest Kraša“, *Kraš – službena web stranica*, http://www.kras.hr/hr/povijest_krasa, (27. II. 2015.).

²⁴ Vidi „18. listopada“, *Gradska knjižnica i čitaonica Metel Ožegović - Varaždin*, http://knjiznica-vz.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=182&Itemid=95, (27. III. 2015.).

²⁵ „Povijest tvrtke“, *Badel 1862. – službena web stranica*, <http://www.badel1862.hr/hr-HR/O-nama/S/Povijest-tvrtke.html?Y2lcMTE%3D>, (27. III. 2015.).

²⁶ Usp. Tatjana KOVAČ – Mijo VOJNOVIĆ, *U spomen revoluciji*, Split, 1976., str. 25.; „Splitski heroji: poginuli borci posmrtno odlikovani Ordenom narodnog heroja“, *Antifašistički Split: ratna kronika 1941. – 1945.*, <http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/heroji>, (27. III. 2015.).

²⁷ Usp. Samir ASLANI, *Lovački avioni Drugog svetskog rata 1939. – 1945.*, Beograd, 2004., str. 84.

Virovitička tvornica „Boško Buha“ proizvodila je šećer, a dobila je naziv prema partizanskom mladiću koji je poginuo od četnika. Boško Buha u brojnim se izvorima navodi kao jedan od najmlađih partizana koji je poginuo sa 17 godina (1926. - 1943.). Bio je član Druge proleterske brigade NOVJ-a. Po njemu je osim tvornice u Vinkovcima naziv dobilo i kazalište u Beogradu, a 1979. snimljen je i film Boško Buha. Proglašen je „narodnim herojem“ poslije Drugoga svjetskoga rata. Godine 1951. filmom koji je snimljen prema njemu i brojnim drugim tekstovima prikazan je kao jedna od najvećih osoba narodnooslobilačke borbe. Prikazan je kao pionir, bombaš, borac, vođa omladine u narodnooslobodilačkoj borbi.²⁸

„Janko Gredelj“ tvornica je željezničkih materijala koja je dobila ime prema „narodnom heroju“ Janku Gredelju koji je bio član Komunističke partije Jugoslavije. Poginuo je tijekom Drugoga svjetskoga rata 1941. god., a narodnim je herojem proglašen 1951. Tvornica danas nosi naziv „Tvornica željezničkih vozila Gredelj d. o. o.“.

„Viktor Lenac“ naziv je brodogradilišta koje je svoj rad počelo davne 1896. god. pod nazivom „Lazaurus“ u gradu Rijeci. Nakon svršetka Drugoga svjetskoga rata brodogradilište mijenja naziv u Brodogradilište Viktor Lenac čije je ime ostalo do danas. „Godine 1948. brodogradilište je dobilo ime ‘Viktor Lenac’ u čast ‘narodnog heroja’ iz Drugoga svjetskog rata, koji je bio radnik brodogradilišta.“²⁹

„Ivo Lola Ribar“ je tvornica koja je u Jugoslaviji proizvodila liječnički materijal, vatu, gazu, zavoje itd. Ime je dobila 1947. god.³⁰ prema Ivi Loli Ribaru, a prije toga zvala se „Manufaktura vate i gaze Tulić Mlin“. Danas tvornica nosi naziv „Lola Ribar d. o. o.“. Ivo Lola Ribar bio je član brojnih organizacija unutar SFRJ. Donosimo jedan dio teksta iz članka „Ivo Lolo Ribar u Zagrebu“ autora Jerke Petričevića:

Generalni sekretar KPJ tada je povjerio Loli vođenje Omladinske komisije pri CK KPJ, povjerio mu je konkretnu aktivnost na obnavljanju, snaženju i širenju SKOJ-a. I u tom smislu Lolo Ribar je Titov učenik. On odlazi u svijet da objašnjava program mlade antifašističke i komunističke generacije u Jugoslaviji, te da kao predstavnik te generacije i njezinog organiziranog naprednog pokreta pridonosi stvaranju i jačanju antifašističkih snaga među omladinom svijeta.³¹

Imena tvornica davana su prema narodnooslobodilačkim borcima. Iako su tvornice mogle nositi imena i po istaknutim osobama iz struke za koju je tvornica bila vezana, to je bio rijedak slučaj. Što je tvornica bila veća, razvijenija i u svijetu priznati-

²⁸ Miljenko Hajdarović, „Boško Buha“, *Hrvatski povijesni portal*, 20. I. 2007., <http://povijest.net/?p=3683>, (27. III. 2015.).

²⁹ „Povijest“, *Viktor Lenac – službena web stranica*, <http://www.lenac.hr/hr/Home.aspx?PageID=8>, (11. IV. 2015.).

³⁰ Vidi „Povijest“, *Lola Ribar – službena web stranica*, http://www.lolaribar.hr/upoznajte_nas.asp, (11. IV. 2015.).

³¹ Jerko PETRIČEVIĆ, „Ivo Lola Ribar“, *Obnova i reorganizacija SKOJ-a*, str. 45. http://www.znaci.net/00001/217_2.pdf, (11. IV. 2015.).

ja to je bila veća mogućnost da će nositi ime po nekom „narodnom heroju“. Manje tvornice nosile su imena prema materijalima koje su prerađivale.

I imena nekih tvornica nastala su transnominizacijom: Marijan Badel, Đuro Đaković, Rade Končar, Đuro Salaj, Josip Kraš, Boris Kidrič. Tako su imenovana velika industrijske poduzeća, poduzeća s određenim ugledom, kojima nije potrebno da neposredno u imenu imaju objekt svojega rada, već je ime dovoljno da se zna što tvornica proizvodi. Takav tip imenovanja industrijskih giganta nije tipičan samo za naše jezično područje. U Francuskoj su imena tvornica Citroen i Renault, u Njemačkoj Opel i dr. Međutim u našem su slučaju imena nastala na osnovu antroponima boraca i heroja u ratu, a u francuskom i njemačkom primjeru prema automobilskim (ili drugim) konstruktorima i osnivačima tvornica. Razlike su dakle u statusu nosilaca osobnih imena.³²

Brodogradilište u Kraljevici još uvijek nosi naziv Titovo brodogradilište. Velik je broj materijalnih objekata i nakon raspada SFRJ zbog izgrađenosti imena na svjetskome tržištu zadržao jedan dio svoga imena ili čak i puno ime poput Titova brodogradilišta

5. Praznici u SFRJ

Kao i svaka država i Jugoslavija je imala kalendar u kojemu su bili točno označeni datumi koji su se slavili u državi i koji su bili neradni dani. Većina državnih blagdana bila je vezana za pobjedu u Drugome svjetskome ratu, a veoma mali broj državnih blagdana koji su obilježili povijesnu i kulturnu baštinu naroda Jugoslavije. Vjerski blagdani gotovo se nikako nisu slavili jer je prema komunističkoj ideologiji vjera bila prepreka za „jedinstvo“ različitih naroda u SFRJ, a narušavala je i politički sustav SFRJ sa svojim sustavom vrijednosti.

Podređenost komunističkoj ideologiji može se vidjeti i kroz datume koji su se obilježavali kroz godinu. Službeni su se praznici slavili u svim republikama bivše Jugoslavije i bili su neradni dani.

Službeni praznik definiram kao datum s političkom moći, kao rezultat djelovanja dominantne ideologije vremena: vrijeme se u njemu „zaustavi“, a struktura se susreće i legitimira poviješću. Uvijek je u službi vladajućih skupina, uvijek podržava njihov status quo. Sustav praznika nazivam „ritmom svetoga“ jer odvaja važne dane - praznike - od nevažnih, doslovno „svakodnevnih“. Zbog učinkovitog upravljanja društvom - dakle, ujednačenog doziranja svetoga u svakodnevno, što opravdava postojeći poredak - praznički je kalendar uvijek vremenski uravnotežen, kako sveto ne bi izgubilo svoj značaj iznimnosti, neuobičajenosti.³³

U SFRJ postojali su državni i republički praznici. Najveći broj praznika koji se slavio u SFRJ bio je vezan uz JNA i vojne pobjede u NOB-u. „Od 25 važnijih

³² V. BRANC-GUM, *nav. dj.*, str. 36.

³³ Mitja VELIKONJA, „Slavljenje bivših jugoslavenskih praznika u današnjoj Sloveniji“, *Etnološka tribina*, god. XXXVI., 2013., br. 43., str. 49. – 64.

datuma koji su se obilježavali u SFRJ, 15 ih se odnosilo na JNA i vojne pobjede u NOB-u.³⁴

5.1. Državni praznici

Dan mladosti slavio se 25. svibnja. Toga se dana slavio Titov rođendan te su se na taj način vezale mlađe i starije generacije (u liku Josipa Broza Tita). Iako je toga dana slavljen njegov rođendan, datum njegova rođenja bio je nepoznanica. Mjesec dana nosila se štafeta duž cijele Jugoslavije i na kraju bi bila predana Titu u ruke. „Svibanj je postao mjesec mladosti. Stvarni datum Titova rođenja nije poznat, a 25. svibnja zapisan je u jednom od mnogih krivotvorenih dokumenata s kojima je putovao prije rata. Na taj su ga datum 1944. godine Nijemci pokušali likvidirati zračnim desantom na Drvar, no on im je tada za dlaku umaknuo te se do oslobođenja Beograda preselio na Vis.“³⁵ Još se uvijek u nekim dijelovima obilježava Dan mladosti, tj. simbolično se obilježava u malom krugu ljudi koji nastoje na taj način „oživjeti“ lik Tita i simbolički se prisjetiti vremena bivše Jugoslavije. Žaljenje za praznikom koji je nastao na temelju izmišljena Titova rođendana jest sjećanje na bivši politički sustav. Toliko slavljeni i uvažavani praznici krajem 90-ih gube na svome značaju te padaju u zaborav s novim političkim sustavom.

Dan rada slavio se 1. svibnja kao Međunarodni praznik rada. U SFRJ praznik rada se često nazivao i „1. maj“ što je također ostalo u jezičnom nazivlju u brojnim dijelovima bivše Jugoslavije i nakon njezina raspada. Taj je datum u Jugoslaviji obilježavan brojnim manifestacijama i slavio se dva dana. Organizirani su brojni mimohodi, predstave, izložbe, slavlja za radnike. Iako je riječ o međunarodnom prazniku, taj je praznik naveden zbog uloge radnika u bivšoj Jugoslaviji u kojoj su radnici prikazani kao „temelj društva“. Prema marksističkoj ideologiji radnici su prikazani kao borci, snaga društva, kao revolucionari koji se trebaju izboriti za svoja prava jer su izrabljivani.

Praznik rada u SFRJ nije slavljen u duhu Međunarodnoga dana rada, nego kao ures komunističke ideologije kada je prikazivana moć i snaga države kroz vojsku, policiju i razne vojne mimohode. Radnici nisu prosvjedovali i borili se za svoja prava, nego su pristajali uz politički sustav tadašnje Jugoslavije. Politički i vojni vrh Jugoslavije praznik je rada iskoristio za prikazivanje (posebice medijsko) Jugoslavije kao komunističke države u kojoj je na djelu mir i blagostanje sa svim pravima radnika.

Dan JNA slavio se 22. XII. kao dan utemeljenja Jugoslavenske narodne armije koja je trebala predstavljati i braniti sve narode u SFRJ, odnosno činiti okosnicu političkog i simboličkog sustava bivše Jugoslavije. Svoje osnivanje temeljila je na parti-

³⁴ Miroslav TUĐMAN, *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, Zagreb, 2008., str. 110.

³⁵ M. VELIKONJA, *n. dj.*, str. 53.

zanskim vojnim postrojbama. Jugoslavenska narodna armija nasljednica je Narodne oslobodilačke vojske Jugoslavije koja je osnovana 22. XII. 1941. preimenovanjem prvo u JA – Jugoslavensku armiju, a potom u JNA – Jugoslavensku narodnu armiju. Datum njezina utemeljenja ostat će 22. prosinca, a sam njezin naziv Jugoslavenska narodna armija dat će „potvrdu“ naroda kao osloboditelja Jugoslavije. Političko usmjerenje JNA bilo je komunističko i temeljilo se na marksističkoj ideologiji.

Dan republike slavio se 29. studenoga. Taj se praznik zvao i Dan AVNOJ-a jer je na taj datum bilo drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu. Dan Republike označava se kao početak druge Jugoslavije. Na taj su dan pioniri davali zakletvu. „Datum je u imaginariju bivše države bio toliko važan da je svoje mjesto našao čak i na državnom grbu, ispod šest baklji. Dan Republike bio je neka vrsta antipraznika obilježavanju dana osnivanja bivše jugoslavenske države, Dana ujedinjenja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1. prosinca (1918).“³⁶

Dan boraca, 4. srpnja, bio je državni praznik i taj se dan slavio u svim Republikama SFRJ. Toga se dana obilježavao poziv Komunističke partije Jugoslavije na partizanski otpor prema silama Osovine. Kao uzrok poziva uzima se napad njemačkoga Reicha na SSSR.

5.2. Republički praznici

Dan antifašizma u Hrvatskoj se slavi 22. lipnja. Na taj je dan osnovan Prvi sisački partizanski obred u bivšoj Jugoslaviji. Dan antifašističke borbe u Jugoslaviji se slavio 27. srpnja, kada su ubijeni hrvatski civili kod Bosanskoga Grahova i u Drvaru. Istoga dana, 27. srpnja, u mjestu Srb u Hrvatskoj dogodio se navodni napad na Nezavisnu Državu Hrvatsku. O tom su događaju zapodjenute brojne dvojbe. Prema istraživanjima Gorana Jurišića, voditelja Hrvatskoga centra za istraživanje komunističkih zločina, tog su dana četnici u Srbu zajedno s pridruženim komunistima izvršili etničko čišćenje Hrvata. Razlika između ovih dvaju datuma koji se uzimaju kao obilježavanje Dana antifašizma u Hrvatskoj i Srbiji pokazuje i to da je u Hrvatskoj osnovan prvi partizanski odred, Sisački partizanski odred, a zapravo se kao dan antifašizma u Srbiji uzimaju datumi kada su izvršeni zločini nad Hrvatima, a ne osnivanje Prvoga partizanskoga odreda, što se dogodilo mjesec dana prije toga.

Dan ustanka slavljen je 7. srpnja u Republici Srbiji. Osim u Srbiji i u drugim republikama obilježavan je Dan ustanka, ali su datumi obilježavanja bili različiti. U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj i Socijalističkoj Republici BiH dan ustanka slavljen je 27. srpnja. Na taj se dan obilježavao napad postrojbi iz Bosanske Krajine koje

³⁶ Isto, str. 56.

su napale i zauzele Drvar i Bosansko Grahovo. Malo je poznato da je na ovaj datum (27. VII. 1941.) izvršen pokolj nad Hrvatima u Bosanskom Grahovu i Drvaru.

Dan državnosti BiH, 25. studenoga, slavi se kao dan kada je u Mrkonjić Gradu održano prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a (1943.). ZAVNOBiH i AVNOJ bila su dva ključna tijela u SFRJ. ZAVNOBiH je imao funkciju najvišega tijela Narodnooslobodilačkoga pokreta BiH. Nakon raspada Jugoslavije Dan državnosti BiH i dalje je ostao 25. studenoga i proglašen je neradnim danom.³⁷

Slavljenje samo određenih datuma dovodi do toga da se praznici institucionaliziraju. Službena politika i ideologija određuju službene praznike. Političke strukture određuju koji će se praznici slaviti kao neradni dani, koji će se slaviti, ali ne će biti proglašeni neradnim danima te koji se praznici ne će nikako slaviti. Među praznicima koji se nisu gotovo nikako slavili bili su vjerski blagdani jer je vjera bila u suprotnosti s politikom tadašnjeg sustava i bila im je na neki način smetnja. Tražilo se izričito odvajanje vjere od politike.

Identitet države, u ovome slučaju SFRJ, bio je određen obilježavanjem točno određenih datuma koji se vežu uz NOB ili uz KPJ. „Do 1990. i s pomoću državnih praznika identitet se jugoslavenske države određivao prema vladajućoj ideologiji, a ne u skladu s povijesnom i kulturnom tradicijom.“³⁸

Vladajuće strukture slavljenjem točno određenih datuma određuju koji su događaji „važniji“, a koji manje važni, iako to u stvarnu životu nije uvijek tako. Iako su praznici nematerijalni oblik sjećanja, oni se povezuju s drugim materijalnim oblicima tadašnjega komunističkoga sustava, poput trgova, ulica, spomenika, tvornica itd.

Nakon 1991. godine dolazi do promjene praznika u gotovo svim republikama bivše Jugoslavije, a praznici koji su nekada imali uzvišen karakter preko noći izumiru. Na mjesto starih praznika dolaze novi praznici s novim političkim sustavom. Praznici bivše Jugoslavije, kao što vidimo po njihovim nazivima, vezani su za obilježavanje događaja iz Drugoga svjetskoga rata i događaje koji su vezani uz Josipa Broza Tita. Antifašistička borba bila je, kao što vidimo, vezana i za nematerijalne oblike sjećanja kao što su državni praznici.

Slavljenje točno određenih datuma, poput Dana Republike, Dana ustanka ili Dana mladosti, pokazuje da su se više slavili datumi koji su označeni kao korak u budućnost, napredak, veselje itd. Na djelu nije bilo slavljenje datuma koji se vežu uz negativna sjećanja. Jedan od razloga tomu jest što se Jugoslaviju nastojalo prikazati vanjskom svijetu kao država mladosti, napretka, jedinstva, ravnopravnosti zbog čega ne bi bilo primjereno slaviti neke negativne datume.

³⁷ Vidi „Praznici u Federaciji Bosne i Hercegovine“, *Federalno ministarstvo rada i socijalne politike*, http://fmrsp.gov.ba/s/index.php?option=com_content&task=view&id=88, (24. III. 2015.).

³⁸ M. TUĐMAN, *n. dj.*, str. 110.

Zaključak

S promjenama vlasti u određenom povijesnom trenutku dolazi i do promjena u nazivima objekata kao i datuma obilježavanja određenih praznika. Nijedan totalitarni politički sustav i ideologija nisu izuzeti iz promjene naziva gradova, trgova, ulica, tvrtki, škola i promjena datuma obilježavanja važnijih državnih praznika, što možemo vidjeti i iz primjera za područje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Osnivanjem SFRJ prostor dobiva konotacije koje se vežu uz narodnooslobodilačke borbe i pripadnike Komunističke partije. Republike i pokrajine stavljaju u službu kulta ličnosti Josipa Broza Tita i cijele gradove. Sve republike i pokrajine u SFRJ imale su jedan grad koji je u nazivu imao prefiks Tito. Osim Josipa Broza Tita i drugi članovi KPJ „imali“ su svoje gradove, ali u manjem broju. Osim gradova i sve druge urbane cjeline ulice, trgovi, mostovi, tvornice također su dobivali imena prema borcima NOB-a i pripadnicima KPJ. S raspadom SFRJ dolazi do promjene naziva gradova, ulica, škola i drugih objekata te datuma obilježavanja državnih praznika, a vraćaju se tradicionalni nazivi koji vrijede u demokratskim sustavima i europskim vrijednostima.

Ekonomsko područje rada najmanje je bilo podložno promjeni tako da velik broj tvornica, „Badel“, „Končar“, „Kraš“ itd., zadržava naziv tvrtke naslijeđen iz SFRJ. Jednom izgrađen brend u ekonomskom smislu zadržao se bez obzira na njegov ideološki naziv.

Osim gradova i tvornica, čija su imena bila određena ne prema zemljopisnom ili povijesnom sadržaju, nego prema ideološkim kriterijima, isti se kriterij koristi i u odabiru datuma slavljenja praznika u SFRJ: Dan mladosti, Dan ustanka, Dan boraca, Dan JNA i dr. Vjerski blagdani, primjerice Božić, Velika Gospa, Uskrs, Duhovi..., nisu se slavili.

Nedavanjem imena po znanstvenicima, književnicima, umjetnicima, osobama koje su svojim radom i dostignućima zaslužne za nacionalni i kulturni identitet ostavljao se prostor raznim manipulacijama javnim znanjem o tome tko je važniji i zaslužniji u povijesti: politički i vojni sektor ili znanstveni, umjetnički, športski itd.

Jugoslavenski su komunisti po uzoru na SSSR davali imena gradovima, ulicama, tvornicama. Uzor su im bili gradovi u SSSR-u: Lenjingrad, Staljingrad, Voršilovgrad, Uljanovsk itd. S propašću komunističkih režima u Europi dolazi i do promjena naziva ili datuma koji su predstavljali i obilježavali taj politički sustav.

Manipulacija javnim znanjem i povijesnim činjenicama imala je cilj dugoročno utjecati na ljude i stvoriti kolektivni identitet jedne državne zajednice (SFRJ). Njegovanje kulta ličnosti (lika i djela Josipa Broza Tita) i davanje prednosti narodnooslobodilačkim borcima (bez obzira na njihove zasluge) pred drugim istaknutim osobama iz javnoga

i kulturnoga života određene zajednice u davanju naziva odlika je komunističkoga sustava bivše Jugoslavije, ali i drugih komunističkih zemalja.

Rad otvara prostor i budućim istraživanjima o utjecaju političke vlasti ili određene ideologije na oblikovanje javnoga prostora i prostornih poruka. Povijest je podložna promjenama i raznim oblicima manipulacija pa tako i promjenama naziva ulica, trgova, gradova i datuma obilježavanja određenih događaja. Imena gradova, ulica, trgova, mostova, tvrtni kao i datumi državnih praznika utječu na oblikovanje nacionalnoga i kulturnoga identiteta u mnogo većoj mjeri nego što smo toga svjesni. Upravo su zbog toga totalitarna ideologija i komunistički politički sustav nastojali imenovati i odrediti sve segmente javnoga prostora prema vlastitu viđenju povijesti i prikazati ju sukladno svojem svjetonazoru.

Nemirenje s promjenama naziva gradova, ulica, trgova, škola i promjenama državnih praznika (nakon propasti komunističkoga režima) upućuje kod jednog dijela populacije na žal za prošlim vremenima. Nostalgija za komunističkim sustavom osobito postoji kod dijela starije populacije. Demokratske promjene, novi politički sustav, demokratske vrijednosti dovode i do promjena u prostoru javnoga znanja koje sada kritički nastupa prema prijašnjem komunističkom političkom sustavu i ideologiji – barem jedan njegov dio.